

Μετα-Ψυχολογία
166η Συνάντηση
Βασίλειος Μαούτσος

12/06/12

Μεταψυχολογικό Σεμινάριο

‘Ινστιτούτο Κλασικής Ψυχανάλυσης’

‘Thoughts for the Times of War and Death’ 1915, Τόμος XIV

2η Συνάντηση

Στη τελευταία σελίδα του πρώτου μέρους αυτής του της εργασίας ο Freud αποκαλεί ‘μυστήριο’ το ότι οι μάζες των ανθρώπων μπορούν να ‘περιφρονούν, μισούν και απεχθάνονται η μία την άλλη’. Λόγω της μεγάλης κλινικής σημασίας αυτού του ζητήματος το οποίο έχουμε ήδη θίξει επανερχόμαστε τώρα για λεπτομερέστερη μεταψυχολογική διερεύνησή του. Θα πρέπει βέβαια να τονιστεί εκ προοιμίου ότι θεωρούμε πως στο σημείο που βρισκόμαστε είμαστε στη πολύ καλή θέση να ισχυριστούμε ότι με βάση τα όσα έχουν λεχθεί από τον ίδιο τον Freud μετά από μία συστηματοποίηση αυτού του θέματος αποδεικνύεται ότι ουδόλως υφίσταται κάτι το μυστηριώδες σ’ αυτή τη κατά τ’ άλλα τραγική ανθρώπινη συμπεριφορά. Ξεκινώντας θα αποφύγουμε κάποια κοινωνιολογική προσέγγιση που εκ της φύσης της έχει πάντοτε υποθετικό χαρακτήρα. Αργότερα όμως θα έλθουμε σ’ αυτή.

Αφ’ ης στιγμής ο μεμονωμένος ασθενής προχωράει στην ανάλυσή του πάντοτε εγκαταλείπει τη διάκριση συνείδηση/ασυνείδητο (π.χ. «δεν γνωρίζω τι μου συμβαίνει») και βαθμιαία παρατηρούμε ότι οδεύει προς ολοένα και δυσκολότερες - περισσότερο συγκεκριμενοποιημένες - περιοχές της ζωής του και των προβλημάτων του. Έτσι, διαπιστώνουμε μία διαρκή *έκπτωση του ‘εγώ’* του. Σε πρακτικό επίπεδο ο όρος αυτός σημαίνει ότι διατηρουμένου ενός σταθερού πλαισίου ο ασθενής αρχίζει να αναφέρεται στο τι έχει συμβεί στη ζωή του ως αποτέλεσμα των λαθών του, των επιλογών του, των αντιλήψεών του, δηλαδή, παρουσιάζει ένα μίγμα ‘ιδεών’ και «φαντασιώσεων». Στο βάθος όλων αυτών υπάρχει μία μόνιμη δι-επικοινωνία μεταξύ μιας ‘ταύτισης’ του ασθενή με ένα άλλο μέρος του εαυτού του το οποίο θέλει να το καταστήσει εντελώς δικό του υποκαθιστώντας, ει δυνατόν, πλήρως την ‘ταύτισή’ του μ’ αυτό. Στην εν λόγω διαδικασία εμπλέκεται πλήθος αμυνών που προσπαθούν να κρατήσουν την διαταρακτική δι-επικοινωνία των δύο μερών ζωντανή και ξέχωρη του ενός έναντι του άλλου. Η ‘ταύτιση’ {δες *‘Mourning and Melancholia’*} συνιστά αυτό που έχουμε αποκαλέσει «φαντασιώσεις»: σταθερές ‘ιδέες’ που προήλθαν από ‘απώλειες αντικειμένων’ οι οποίες όταν κάποτε επήλθε έστω και προσωρινή αναστολή της ‘ευχαρίστησης’ μιμήθηκαν τις ήδη πάσχουσες ‘ναρκισσιστικές’ ανάγκες του ασθενή και εξ αιτίας τους υιοθετήθηκαν ως υποκατάστατά τους. Το άλλο μέρος της εσωτερικής δι-επικοινωνίας είναι οι ασταθείς τρέχουσες ‘ιδέες’ {δες *‘The Unconscious’*} του ασθενή που προήλθαν από την γνωστή διαδικασία συνειδητοποίησης του αρχικού βιώματος της εξ αποθήσεων κινητικότητας Συνείδησης/Ασυνείδητου.

Συνεπώς το ‘εγώ’ σε μία προχωρημένη αναλυτική διαδικασία χαρακτηρίζεται από τεράστια ασυνείδητη ποσότητα σταθερών μεν αλλά ξένων προς τον ασθενή «φαντασιωτικών» ‘ιδεών’ μικρότερη δε ποσότητα ασταθώς δημιουργημένων δικών του ‘ιδεών’. Το γεγονός δε ότι οι πρώτες είναι αποκνήματα απωλειών που άφησαν έκθετο τον ασθενή σε μία ή περισσότερες φάσεις της ζωής του καθιστούν το γάντζωμά του εξ αυτών απόλυτα δικαιολογημένο αν και είναι σαφώς αυτοκτονικού ή, κατά τον αναλυτή, αυτό-καταστρεπτικού χαρακτήρα. Οι δεύτερες προάγουν διαρκώς την λιβιδινική παραγωγή ως ξένο σώμα που κρατάει επί μονίμου βάσης την επενδυτική προσπάθεια σε εγρήγορη. Όσες εκ των τελευταίων φτάνουν σε κάποιο επίπεδο σταθερότητας στη συνείδηση τότε αποκτούν για το ‘εγώ’ κάποιου επιπέδου κυρίαρχη επιρροή επειδή εξυπηρετούν ικανοποιητικά την αρχή της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας. Αν προσθέσουμε τέλος σε αυτή την βασική ανατομία του ‘εγώ’ την ‘ιδέα’ περί των γνωστών μας αισθητηριακών ‘πραγμάτων’ του ασυνείδητου (λόγω αμνησίας άγνωστα συμβάντα και γεγονότα που εν καιρώ θα αποκληθούν από τον Freud με τον όρο id) τότε αντιλαμβανόμεθα την τρισδιάστατη ακραία ιδεατή οντότητα που κυριαρχεί εντός του αναλυτικού χώρου και καλείται να συνυπάρχει με την αντίστοιχη του αναλυτή: οι «φαντασιώσεις» υποκινούν διαρκώς την διωκτικότητα του ασθενή ως προερχόμενες από αιχμαλωτισμένα ‘αντικείμενα’ που συντηρούν τον φόβο και τον θάνατο. Οι ‘ιδέες’ παράγουν καθ’ υπερβολή λίμπιντο και ναρκισσισμό επάνω στον ήδη υπάρχοντα και επανξάνουν το πρόβλημα της ενδεχόμενης προσέγγισης του σημείου μηδέν. Τα ‘πράγματα’ του αγνώστου ασυνείδητου απειλούν διαρκώς την ‘συνείδηση’ που πρέπει να ξεοδεύει αντικαθεκτική ενέργεια για να τα ελέγξει. Οι τρεις αυτές διαστάσεις συνιστούν την τυπική παρουσία κάθε αναλυτικού ασθενή. Σε σχέση δε με την υπό μελέτη εργασία του Freud μεταξύ αυτών οι ‘ταύτισεις’ χαίρουν ιδιαίτερου ενδιαφέροντος.

Η ‘ταύτιση’ με τα ‘απωλεσθέντα αντικείμενα’ συνιστά κατά βάση ‘ταύτιση’ με τον θάνατο στην πλέον στοιχειώδη μορφή «φαντασίωσης», δηλαδή, την αισθητηριακή μορφή όπου το ‘αντικείμενο’ φεύγοντας απ’ τις αισθήσεις φεύγει για πάντα έστω κι’ αν παρουσιαστεί ξανά αμέσως μετά. Μία άλλη μορφή θανάτου θα έρθει βαθμιαία στο προσκήνιο κατά την ανάλυση μόλις η οργάνωση του ‘εγώ’ πάρει την τελική του κλινική υπόσταση. Όμως, στη βασική του μορφή ο θάνατος αποτελεί το προκαθορισμένο κάθε ‘ιδεατής’ γονεϊκής α. διέγερσης της λίμπιντο του ασθενή β. εγκατάλειψης του από την ‘ιδέα’ του γονέα και γ. απώλειας της παιδικής γονεϊκής «φαντασίωσης» περί προστασίας του. Αυτός είναι ο πυρήνας κάθε μεταγενέστερης «φαντασίωσης» θανάτου. Όλο δε αυτό συνάγεται εκ του τυπικού Οιδιπόδειου Συμπλέγματος όπου οι ‘απώλειες’, οι ‘ταυτίσεις’ και οι ‘ιδέες’ είναι συνώνυμα με αυτό.

Εν κατακλείδι, η κατάσταση του βιώματος εσωτερικού ‘πολέμου’ μεταξύ θανάτου υπό την μορφή της ‘απώλειας’ και κάθε άλλης μορφής ‘ιδεάς’ είναι εκ των ουκ άνευ κάθε κλινικής κατάστασης. Ο Freud έχοντας ανοίξει το κεφάλαιο περί ‘ταυτίσεων’ βρέθηκε επισήμως και πάλι για πρώτη φορά μετά από το «Σχέδιο» αντιμέτωπος με το ζήτημα του θανάτου και του πρωτογενούς μαζοχισμού που πάντοτε θεωρούσε ως τα ακρογωνιαία ζητήματα για τη συμπλήρωση του έργου του.

Όμως, περιοριζόμενοι επί του παρόντος στο συγκεκριμένο κείμενο δικαίως μπορούμε να πούμε ότι αν η εσωτερική κατάσταση ασυνείδητης επιθυμίας θανάτου που ενυπάρχει στη ‘ταύτιση’ πάρει γενικευμένο χαρακτήρα λόγω ανεξέλεγκτων παρενεργειών του Οιδιπόδειου Συμπλέγματος τότε η περίπτωση εξωτερικού ‘πολέμου’ (πολέμου μεταξύ εθνών ή κοινωνιών) καθίσταται κλινικό

ζήτημα αν και παύει να υπόκειται στη ψυχαναλυτική διαδικασία. Τότε, με βάση τις 'ταυτίσεις' του (π.χ πατρίδος, ηθικής) κάθε άτομο μπορεί να αυτοκτονεί ή να δολοφονεί εξυπηρετώντας τις μαζοχιστικές του ανάγκες που υποστηρίζονται εκ της « φυσιολογικής» Οιδιποδειακής του διαδρομής. Όσο εξωφρενικό κι' αν μας φαίνεται το εν λόγω ζήτημα θα πρέπει να δεχτούμε ότι δεν έχει κάτι το 'μυστήριο' αλλά σίγουρα κάτι το τραγικό. Ο 'πολιτισμός' που απορρέει ευθέως εκ του Οιδιποδείου Συμπλέγματος είναι προφανές ότι αν το επιθυμούσε θα μπορούσε να το ατονήσει περιορίζοντας δραστικά τις 'ταυτίσεις' που δημιουργούν « φαντασιώσεις» θανάτου και αυξάνοντας τις ελεύθερες 'ιδέες' των μελών της κοινωνίας.